

Pismo Święte w katechezie

Misja słowa pojęta przez katechetę we wspólnocie Kościoła domaga się od niego pogłębionej refleksji nad słowem Bożym zawartym w Biblii. W dokumencie o formacji katechetów czytamy: „Rozsądna umiejętność czytania, aktualizowania i interpretowania Biblii należy do istotnych zadań i kwalifikacji katechety” (FdC 19)¹. Dokument wskazuje na wymiar biblijny w formacji katechetów jako podstawę do osiągnięcia kwalifikacji i pełnienia posłannictwa w Kościele. Zapoczątkowana w XIX wieku odnowa biblijno-liturgiczna doprowadziła do ponownego otwarcia się na Pismo Święte jako źródło nauczania, wychowania, liturgii oraz codziennego rozważania Słowa Bożego. Nie małą zasługę w tej dziedzinie miał dorobek ruchu kerygmatycznego. Nauczanie katechetyczne związane z przepowiadaniem Orędzia Zbawienia², a katecheza przybrała strukturę dialogiczną. Na tak ujętą katechezę biblijną składa się wezwanie Boże wyrażone w postaci Orędzia, które oczekuje odpowiedzi człowieka³. Nurt katechezy kerygmatycznej znalazł potwierdzenie i dopełnienie w tezach i dokumentach soborowych, gdzie czytamy: „Kościół (...) nie przestaje brać

i podawać wiernym (...) słowa Bożego” (KO 21). W ten sposób katecheza powróciła do Biblii – pierwotnego źródła nauczania, które w Piśmie Świętym znajdowało podstawę wszelkiego nauczania i formacji chrześcijańskiej. W zakresie tym powstał i utwierdził się w katechezie nowy nurt określany jako „katecheza biblijna”⁴.

1. Pismo Święte źródłem katechezy

W dokumentach Soboru Watykańskiego II odnajdujemy szczegółowe wskazania dla formacji biblijnej katechetów. Konstytucja o objawieniu Bożym podaje: „Trzeba (...), aby całe nauczanie kościelne tak jak sama religia chrześcijańska, żywiło się i kierowało Pismem Świętym” (KO 21) oraz na innym miejscu – „Teologia święta opiera się, jako na trwałym fundamencie, na pisanym słowie Bożym łącznie z Tradycją (...). Pisma zaś święte zawierają słowo Boże, a ponieważ są natchnione, są one naprawdę słowem Bożym. Niech przeto studium Pisma Świętego będzie jakby duszą teologii świętej. Tymże słowem Pisma Świętego żywi się również korzystnie i święcie się przez nie rozwija posługa słowa, czyli kaznodziejstwo, katecheza

¹ Conferenza Episcopale Italiana, *La formazione dei catechisti nella comunità cristiana*, Roma 1982.

² Por. J. Kudasiewicz, *Pismo Święte w teologii i duszpasterstwie. Rys historyczno-metodologiczny*, w: *Biblia w nauczaniu chrześcijańskim*, red. J. Kudasiewicz, Lublin 1991, s. 17-47; H. Simon, *Od służebnego do historyzującego traktowania Biblii w przepowiadaniu naszego stulecia*, STHSO 7 (1979), s. 123-138.

³ Por. J. Charytański, *Współczesne kierunki katechetyczne na Zachodzie*, „Znak” 19 (1967), s. 788-806.

⁴ Por. G. Kusz, *Koncepcja katechezy biblijnej według Bruno Drehera*, w: *Studia Katechetyczne*, t. 3, red. J. Charytański, Warszawa 1984, s. 232-346.

i wszelkie nauczanie chrześcijańskie” (KO 24). Dekret o formacji kapłańskiej podkreśla, że Pismo Święte „winno być duszą całej teologii” (DFK 16). Przytoczone dokumenty wyraźnie wskazują na Pismo Święte jako na istotne źródło nauczania i formacji w Kościele. Dlatego też Sobór Watykański II zaleca nie tylko lekturę, ale również studium Pisma Świętego – „Konieczną jest przeto rzeczą, by wszyscy duchowni, zwłaszcza kapłani Chrystusowi i inni, którzy jako diakoni i katechiści, zajmują się prawowicie posługą słowa, dzięki wytrwałej lekturze i starannemu studium przyłączyli się do Pisma Świętego” (KO 25).

Do sformułowań podanych wyżej nawiązują dokumenty Kościoła wydane w okresie posoborowym. W instrukcji⁵ Kongregacji Nauczania Katolickiego czytamy: „Pismo Święte – element fundamentalny, który musi uwzględniać nauczanie teologiczne – stanowi punkt wyjścia, stały fundament, zasadę ożywiającą i inspirującą całą teologię” (nr 75). Zatem Pismo Święte nie jest arsenalem dowodów do wsparcia jakiejś tezy, lecz przede wszystkim punktem wyjścia i źródłem inspiracji całego nauczania (nr 92). Dyrektorium Katechetyczne i adhortacja „Catechesi tradendae” traktują katechezę jako jedną z form posługi słowa w Kościele, która jest „przekazywaniem Orędzia Zbawienia” (DCG 16) i jako taka bierze swój początek z Pisma Świętego, które tłumaczone w kontekście tradycji stanowi źródło i fundament nauczania (por. CT 27).

Program nauczania religii z 2010 r., którego „materiał podstawowy i źródłowy stanowią teksty Pisma Świętego

Starego i Nowego Testamentu”, ukazuje objawienie się Boga w wydarzeniach zbawczych Starego i Nowego Testamentu – to, co Bóg uczynił dla zbawienia człowieka. „Zapoznajemy uczniów z historią zbawienia trwającą do chwili obecnej i urzeczywistniającą się w życiu każdego człowieka, aż do powtórnego przyjścia Chrystusa”⁶. W tym ujęciu nie ma już mowy o instrumentalnym traktowaniu Pisma Świętego jedynie jako poglądu czy ilustracji prawd ujętych historyzująco czy spekulatywnie. Program nauczania religii przybliży dziecku pojęcia, które wyrażają treść i są zrozumiałe w języku biblijnym. Przykładem tych pojęć może być: przebywanie Boga ze swoim ludem, nowe stworzenie, pośrednictwo, znak Boga itd. Poprzez takie ujęcie roli Pisma Świętego i tradycji Kościoła nowy program prowadzi do nowej formy katechezy, w której jednostką katechetyczną, obejmującą zarazem całość Pisma Świętego jako historię zbawienia, ogarnia także egzystencję dzisiejszego człowieka. M. Majewski stwierdza, że „Katecheza wyprowadzona z Pisma Świętego jako ze swego źródła będzie oparta na fundamencie Bożym, uzyska żywotność Słowa Bożego, stanie się nauczycielką historii zbawienia jako historii mądrości i miłości, pomimo zmiennych sytuacji pozostanie sobą wraz z całym wewnętrznym bogactwem, a skuteczność jej oddziaływania będzie miała swoje źródło w energii całego procesu katechetycznego, stanowiącego dialog Boga i człowieka”⁷. Autor wskazuje, iż dynamika i żywotność katechezy biorą się z Pisma Świętego jako źródła wszelkiej formacji.

⁵ Kongregacja Nauczania Katolickiego, *Instrukcja „Formacja teologiczna przyszłych kapłanów”*, 22 II 1976.

⁶ Komisja Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski, *Program nauczania religii rzymskokatolickiej w przedszkolach i szkołach*, Kraków 2010.

⁷ M. Majewski, *Teologia katechezy*, Lublin 1987, s. 18-19.

„Ukazanie Pisma Świętego jako głównego źródła katechezy, jak również podkreślenie w objawieniu aspektu historycznego, dynamicznego i egzystencjalnego”,⁸ stanowi – zdaniem Charytańskiego – *novum* w ramowym programie katechetycznym, który idzie za wskazaniem Ogólnej Instrukcji Katechetycznej (por. DCG 11, 38). Ta z kolei opiera się na Konstytucji o objawieniu Bożym, według której Pismo Święte jest źródłem i normą życia, wiary i wszelkiego przepowiadania (por. DCG 14). Dlatego też Pismo Święte nie może być argumentem na potwierdzanie definicji katechizmowych, czy też obrazem pogładowym do ich wyjaśnienia. W Biblii należy szukać treści, wydarzeń, które powinny być przekazywane w katechezie. Te wydarzenia i towarzyszące im słowa są dla ludzi wszystkich czasów głosem objawiającego się Boga, Jego zbawczego planu wobec człowieka, w Nim odczytujemy sens ludzkiego życia (por. DCG 11, KO 2)⁹.

Przed katechezą stoi zadanie wprowadzenia w rozumienie Biblii, przygotowanie do słuchania Słowa Bożego i czytania go z gotowością dania odpowiedzi na to orędzie całym życiem. Ten styl katechezy biblijnej wymaga od katechetów solidnego przygotowania, zapoznania się z zasadami współczesnej biblistyki. C. Bissoli pisze, iż dzisiaj żąda się od katechety specyficznej fachowości, wierności przekazu oraz właściwej interpretacji zgodnej z zasadami współczesnej hermeneutyki biblijnej.

Katechetanietyk powinien znać treść Pisma Świętego, jest także wezwany do „zanurzenia się w Biblii” i przyłgnięcia do Pisma Świętego¹⁰. Zadaniem katechetów przed podaniem tekstów biblijnych jest wprowadzenie uczniów w świat pojęć biblijnych oraz w sposób myślenia i pisania autorów natchnionych. Katecheza biblijna wprowadza dzieci i młodzież w świat Biblii i uczy czytać Pismo Święte we wspólnocie Kościoła pod kierunkiem Urzędu Nauczycielskiego (por. CT 27). Pismo Święte jest księgą Ludu Bożego i pozwala uczestniczyć katechizowanym w rzeczywistości zbawczej. Zastosowanie Biblii w katechezie prowadzi do następujących wniosków:

a) nauka wiary i przyjęcie Objawienia dokonują się dzięki spotkaniu dziecka z autentycznym tekstem Pisma Świętego;

b) Nowy Testament przenika wszystkie lata katechizacji, Stary Testament natomiast występuje wyrażnie od trzeciego roku i służy lepszemu zrozumieniu całości objawienia. Dlatego całe Pismo Święte jest źródłem dla katechezy;

c) w wydarzeniach i słowach historii zbawienia obu Testamentów podkreśla się nie tyle informacje, ile wezwanie Boże i odpowiedzi człowieka;

d) owocem katechizacji powinno być uzdolnienie dziecka do czytania w wierze Pisma Świętego oraz owocne uczestnictwo w liturgii słowa¹¹.

Nauczanie Kościoła i rozwój wszelkiej formacji nie może przebiegać w oderwaniu od Pisma Świętego. Wezwanie soborowe do lepszego

⁸ J. Charytański, *Elementy treściowe programu katechizacji dla dzieci i młodzieży szkół podstawowych*, Coll.Theol. 42 (1972) f. 3, s. 77.

⁹ Por. Jan Paweł II, *Wierzę w Boga Ojca Stworzyciela*, Rzym 1987, s. 52.

¹⁰ Por. C. Bissoli, *La Bibbia nella formazione del catechista*, w: *Formare i catechisti in Italia negli anni ottanta*, Torino 1982, s. 86; Tenże, *La Bibbia nell'insegnamento religioso in Italia*, „Orientamenti Pedagogici” 27 (1980), s. 1019-1034.

zrozumienia Biblii przez studium jest powrotem do najbardziej autentycznej tradycji Kościoła z pierwszych wieków chrześcijaństwa i okresów, w których Biblia była ośrodkiem życia wspólnoty Kościoła w nauczaniu i wychowaniu.

Biblijna formacja katechety obejmuje trzy fazy kształcenia:

1. Kształtowanie tożsamości katechety i jego duchowości. Wszyscy ci, którzy zajmują się posługą Słowa, stwierdza Sobór, „dzięki wytrwałej lekturze i starannemu studium mają przyłączyć się do Pisma Świętego” (KO 25). Sobór wszystkich usilnie zachęca i upomina, by przez czytanie Pisma Świętego nabywali „wzniosłego poznania Jezusa Chrystusa” (Flp 3,8), a przez to doprowadzili do głębokiej z Nim zażyłości (por. KO 25).

2. Kształtowanie u katechety wiedzy biblijnej dla lepszego zrozumienia Słowa Bożego. Pismo Święte jest elementem fundamentalnym, który musi uwzględniać wszelkiego rodzaju nauczanie teologiczne (por. KO 24). Stanowi istotny punkt wyjścia, stały fundament, zasadę ożywiającą i inspirującą całą teologię¹².

3. Kształcenie umiejętności przekazu, czyli zdolności metodycznych katechety oraz form dostosowanych do wieku odbiorców i konkretnych warunków katechizowanych¹³.

Dla katechety niezbędne są podstawowe wiadomości z zakresu teologii biblijnej celem zrozumienia posłania chrześcijańskiego, poznania podstawowych etapów historii

zbawienia, umiejętności czytania, interpretowania i aktualizowania w życiu. Biblijna formacja katechety powinna, zatem obejmować zakres treściowy, tj. znajomość przesłania zawartego w Piśmie Świętym, jak i jego znaczenia teologicznego. Nieodzowne jest poznanie przez katechetę prawdy o natchnieniu biblijnym, stosunku do tradycji Kościoła oraz sposobów analizowania i interpretowania zgodnych z zasadami hermeneutyki biblijnej. Proces formacyjny ma na celu uświadomienie katechecie projektu Zbawienia, który Bóg przewidział dla człowieka od wieków, a który w Chrystusie znajduje swe pełne urzeczywistnienie¹⁴.

2. Biblia księga wiary wspólnoty Kościoła

Sobór Watykański II wskazuje, że Pismo Święte jest Księgą Ludu Bożego – Kościoła, który „miał zawsze we czci Pisma Boże (...) uważał i uważa owe Pisma zgodnie z Tradycją świętą, za najwyższe prawidło swej wiary, ponieważ natchnione przez Boga i raz na zawsze utrwalone na piśmie przekazują niezmienną słowo samego Boga (...), że jest ono dla Kościoła podporą i siłą żywotną (...) utwierdzeniem wiary, pokarmem duszy oraz źródłem czystym i stałym życia duchowego” (KO 21). Aczkolwiek Biblia nie jest księgą badań i dociekań naukowych, ale księgą życia i wiary wspólnoty Kościoła. Niemniej wymaga odpowiedniego podejścia i wydobycia autentycznej, żywej prawdy, która została w niej

¹¹ Por. J. Charytański, *Elementy treściowe...*, s. 80; por. RPK s. 2.

¹² Por. *Instrukcja Kongregacji Nauczania Katolickiego...*, nr 75.

¹³ Por. G. Kusz, *Dydaktyka i metodyka katechezy biblijnej*, STHSO, t. VIII, Opole 1982, s. 151-169; B. Dreher, *Methodik und Didaktik der Bibelkatechese*, w: *Einführung in die Auswahlbibel*, Freiburg 1967, s. 44-72.

¹⁴ Por. G. Giusti, *Fare catechesi*, Torino 1986, s. 106.

zawarta. Dlatego też badania mają ułatwić zrozumienie i przyjęcie Słowa Bożego. Ojcowie Soboru wezwali do otwarcia skarbcza Pisma Świętego, „by jak najliczniejsi słudzy słowa Bożego mogli z pożytkiem podawać ludowi Bożemu pokarm owych Pism, który by rozum oświecał, wolę umacniał, a serca ludzi ku miłości Bożej rozpałał” (KO 23). Studium Pisma Świętego jest potrzebne w przygotowaniu sług Słowa Bożego. Szczególnie katechece w procesie formacji i pełnienia posługi słowa winni z wiarą przybliżać się do jego poznania i zrozumienia.

Bosko-ludzka natura Pisma Świętego ukazuje Biblię jako szczególne działanie Boga w historii ludzkiej i zarazem dzieło człowieka z wszelkimi uwarunkowaniami społeczno-kulturowymi. Treścią Pisma Świętego jest prawda Boża objawiona dla ludzi, wymagająca akceptacji wiary ze strony tych, do których została skierowana.

Specyfikę Pisma Świętego stanowi fakt, iż jest ono zarazem prawdziwym Słowem Bożym, a także autentycznym słowem ludzkim: jest samoobjawieniem się Boga pozwalającego człowiekowi poznać Jego zbawcze zamiary. To Bosko-ludzkie ujęcie natury Pisma Świętego znalazło potwierdzenie w bogatej literaturze teologicznej¹⁵. Trudno jest rozgraniczać warstwę ludzką od warstwy Bożej, gdyż Pismo Święte pochodzi w całości jednocześnie od Boga i od człowieka. Prawda Pisma Świętego jest związana z obietnicą zbawienia

– pochodzi od Boga jako dar miłości, a została skierowana do człowieka, od którego Bóg oczekuje odpowiedzi¹⁶. Bosko-ludzka natura Pisma Świętego skłania katechetę do przeprowadzenia podwójnej analizy Słowa Bożego. W *Konstytucji o objawieniu Bożym* czytamy: „Pismo Święte jest mową Bożą, utrwaloną pod natchnieniem Ducha Świętego na piśmie” (KO 9). Biblia jest zatem księgą, zbiorem ksiąg świętych (KO 11) zawierających Słowo Boga skierowane do człowieka. Jednocześnie jest żywym słowem Boga i autentycznym słowem ludzkim. Słowo zatem i Duch Święty, który je ożywia, tworzą nierozdzielna całość¹⁷. W pracy formacyjnej wymaga to od katechety zastosowania reguł teologicznych, zrozumiałych w aspekcie wiary, oraz literackich, ukazujących styl i charakter poetyki Biblii¹⁸. Katecheta winien dobrze znać treść Biblii, którą stanowią dzieje zbawienia człowieka (KK 9). Boży plan zbawienia ukazany na kartach Pisma Świętego, zwarty w swej strukturze i dynamiczny w rozwoju, przedstawia się jako wielkie dzieło zniżania się Boga do człowieka. W *Konstytucji „Dei Verbum”* czytamy: „W Piśmie Świętym objawia się – przy stałym zachowaniu Bożej prawdy i świętości – przedziwne <zniżanie się> Wiecznej Mądrości, byśmy uczyli się o niewysłowionej dobroci Boga i o tym jak bardzo dostosował się On w mowie, okazując przezorność i troskliwość względem naszej natury” (KO 13). Sobór Watykański II w konstytucji

¹⁵ Por. H. Muszyński, *O integralny sens Pisma Świętego*, w: *Warszawskie Studia Biblijne*, Warszawa 1976, s. 11-17.

¹⁶ Por. tamże, s. 17.

¹⁷ Por. S. Moysa, *Słowo zbawienia*, Kraków 1974, s. 171.

¹⁸ Por. B. Dreher, *Exegese und Bibelkatechese*, w: *Die biblische Unterweisung in heutigen Religionsunterricht*, Leipzig 1967, s. 9-30; G. Kusz, *Wykorzystanie zasad współczesnej hermeneutyki biblijnej w katechezie*, AK 71 (1979), s. 294.

wyraźnie ukazuje, jak Bóg z ojcowską troską zniża się do każdego człowieka i prowadzi go do zbawienia z zachowaniem pełnej wolności.

W Piśmie Świętym jako żywym słowie Bożym i ludzkim, stwierdza M. Majewski, osoby otwarte na siebie rozmawiają, spotykają się i przekazują wzajemnie dary. Bóg, jako pełen miłości Ojciec, poszukuje człowieka jako swego ulubionego dziecka, któremu chce przekazać dziedzictwo (por. Dz 20,32). Człowiek zaś, odczuwając ciężar grzechu i uświadamiając sobie brak szczęścia poza Bogiem, w pełni zatapia się w Nim jako jedynej nadziei, przyszłości i pomocy¹⁹. W Starym Testamencie Bóg przemawiał do ludzi przez proroków (por. Jr 1,9; 1Sm 9,27; 15,13-23; 2Sm 7,4; Prz 8,1-21; Mdr 7-8). Przekazywane przez nich z wielką troską słowo Boże objawiało samego Boga; ukazywało również doniosłość historii ludu (por. Joz 24,2-13). Kierowane do wszystkich ludzi i wszystkich czasów, „Słowo Boga trwa na wieki” (Iz 40,8). Słowo wypowiedziane przez Boga skutecznie wypełnia pośrednictwo między Bogiem a człowiekiem – „Słowo, które wychodzi z ust moich nie wraca do mnie bezowocnie, zanim wpierw nie dokona tego, co chciałem i nie spełni pomyślnie swego posłannictwa” (Iz 40,8).

Całe objawienie dokonane w Starym Testamencie oraz wszelkie przejawy pedagogii Boga względem ludzkości zmierzały ku Osobie Jezusa Chrystusa, w którym dokonuje się powszechne zbawienie wszystkich ludzi. „Wielokrotnie i w wieloraki sposób przemawiał Bóg przed wiekami do Ojców naszych przez usta proroków.

A w tych czasach ostatecznych przemówił do nas przez usta Syna swego” (Hbr 1,1-2). Jezus Chrystus, Słowo Wcielone, stanowi centrum i szczyt Objawienia Bożego²⁰. W Nim koncentruje się i realizuje całkowity plan zbawienia człowieka. Objawione w Piśmie Świętym Słowo Boże ukazuje się zatem nie jako zbiór prawd abstrakcyjnych, ale jako historyczny proces interwencji Boga w dzieje ludzkości i związane z tymi wydarzeniami słowa. Biblia objawia nam Boga jako Stwórcę rządzącego światem (Iz 45,12), Świętego, który wzywa ludzi do służby miłości (Wj 20,1; 34,6; Oz 11,1), Pana historii kierującego wydarzeniami ku ostatecznemu celowi, jakim jest Zbawienie (Wj 14,18; Am 2,9; Jr 32,20; Iz 45,1). W pełnym objawieniu nowotestamentalnym Słowa Wcielonego (Pasterza, który jest Prawdą, Drogą i Życiem) Bóg zaprasza wszystkich, aby za Nim podążali (J 14,6)²¹.

W Piśmie Świętym katecheta powinien odkryć Boży plan zbawienia, który jest permanentnym wezwaniem skierowanym przez Boga do ludzi. Najgłębsza prawda o Bogu i zbawieniu człowieka – czytamy w Konstytucji o objawieniu Bożym – jaśnieje nam przez to Objawienie w Osobie Jezusa Chrystusa, który jest zarazem pośrednikiem i pełnią objawienia (KO 2). W Osobie Jezusa Chrystusa doszło do dialogu między Bogiem a człowiekiem, pomiędzy światem materialnym a duchowym. Syn Boży dla nas stał się Orędziem Zbawienia. Jego Osoba i czyny są posłannictwem zbawienia, Dobrą Nowiną dla wszystkich ludzi. Sobór Watykański II mocno akcentuje zasadę jedności Starego i Nowego

¹⁹ Por. M. Majewski, jw. s. 62; por. K. Frör, *Wege zur Schriftauslegung Biblische Hermeneutik für Unterricht und Predigt*, Düsseldorf 1967; A. Brien, *Ist Christus von heute? Mündiger Glaube in einer modernen Welt*, München 1968, s. 61-66.

²⁰ Por. Alberich, *Catechesi e prassi...*, s. 59.

²¹ Por. tamże.

Testamentu oraz analogię wiary. „Pismo Święte powinno być czytane i interpretowane w tym samym Duchu, w jakim zostało napisane, należy, celem wydobywania właściwego sensu świętych tekstów, nie mniej uważnie także uwzględniać treść i jedność całej Biblii, mając na oku żywą Tradycję całego Kościoła oraz analogię wiary” (KO 12). Katecheta, znając treść Biblii, powinien wyrabiać świadomość powszechnej woli zbawczej Boga, którą Sobór określa jako pedagogię Bożą wobec ludzkości (por. KO 15). Pełny sens Bożej ekonomii, zapoczątkowany w Starym Testamencie, może katecheta odczytać w Nowym Testamencie. Zrozumie łatwiej Nowy Testament, kiedy uwzględni tło wydarzeń Starego Przymierza. Ta jedność obu Testamentów najbardziej uwiadamia się w Osobie Jezusa Chrystusa, który stanowi centrum Biblii.

W biblijnej formacji katechety należy również uwzględnić teologiczny aspekt analogii wiary. Zasada ta należy do najstarszych reguł w Kościele. Przypomina ona, że żadna prawda Pisma Świętego nie może być przeciwna prawdom objawionym i nauczanym przez Kościół, gdyż źródłem wszelkiej prawdy jest Bóg. Pismo Święte ukazuje jako księgę Kościoła, księgę przymierza, które trwa w Kościele, a które Bóg zawarł ze swoim ludem. Bóg jest rzeczywistością doświadczenia religijnego. Biblia jest wynikiem i odbiciem jednego z największych doświadczeń religijnych ludzkości: powstania i rozwoju wiary w jednego Boga²². Powstała ona w środowisku religijnym i jest własnością wspólnoty ludzi wierzących.

Biblia jest przede wszystkim wezwaniem do wiary i rzeczywistością wiary. „Przez to zatem objawienie Bóg niewidzialny (...) w nadmiarze swej miłości zwraca się do ludzi jak do przyjaciół (...), i obcuje z nimi (...), aby ich zaprosić do wspólnoty z sobą” (KO 2). Na to wezwanie człowiek odpowiada posłuszeństwem wiary, „przez które człowiek (...) cały powierza się Bogu” (KO 5). Zbawczy proces ukazany na kartach Biblii nie tylko dokonał się kiedyś, ale dokonuje się także dzisiaj za pośrednictwem słowa Bożego zawartego w Piśmie Świętym. Wydarzenia zarówno Starego, jak i Nowego Testamentu są nie tylko faktami należącymi do przeszłości; one również są nosicielami Objawienia. Mówią nam o Bogu i Jego tajemnicach, a także o Jego planach wobec ludzkości. „Exodus” jako splot wydarzeń jest objawieniem planów Bożych względem całej ludzkości. Podobnie cuda Jezusa Chrystusa, całe Jego życie, a także męka, śmierć i zmartwychwstanie są również objawieniem się Boga w słowach i nauce, a także w czynach i zbawczych dziełach (por. KO 2, 3, 14)²³. Biblia jest rodzajem „pamiętania” ludu Bożego o tym, co Bóg uczynił. Jest to pamięć o Boskich czynach i dziełach dokonanych w historii, które stale, na nowo, są rozważane i reinterpretowane w duchu wiary całej wspólnoty Ludu Bożego²⁴.

3. Interpretacja Pisma Świętego w katechezie

Katecheta nie może się ograniczyć jedynie do powtarzania choćby literacko najpiękniejszych tradycyjnych

²² Por. J. Frankowski, *Biblia – przeżycie i słowo*, „Więź” (1975) nr 7-8, s. 7.

²³ Por. J. Charytański, *Rola i miejsce Pisma Świętego w katechezie po Soborze Watykańskim II*, w: *Chrystus wzywa i uczy*, Warszawa 1971, s. 105.

²⁴ G. Kusz, *Zarys i hierarchia treści katechezy*, „Nostra” (1980) nr 194, s. 51.

formuł biblijnych (por. DCG 34); powinien dokonywać stałe ich reinterpretacji w kontekście współczesnego życia, w ścisłym i dynamicznym powiązaniu ze wspólnotą Kościoła.

A. Literackie zasady interpretacji

W Dyrektorium Katechetycznym czytamy, iż katecheta ma „przetransponować” słowo Boże – tak jak jest ono przedstawione przez Kościół – na sposób mówienia odpowiadający ludziom, do których jest kierowane (por. KO 13; DFK 16). Kiedy Bóg objawił siebie rodzajowi ludzkiemu, wtedy swoje słowo wyraził w słowie ludzkim, wyrażając je w mowie należącej do określonej kultury (por. KO 12). „Kościół, któremu Chrystus powierzył depozyt objawienia, stara się aż do skończenia wieków przekazywać, wyjaśniać i tłumaczyć słowo Boże w sposób żywy narodom każdej kultury i ludziom każdego stanu” (DCG 32). Wspólnota Kościoła jest najbardziej sprzyjającym kontekstem ułatwiającym zrozumienie Biblii. Teksty Pisma Świętego mogą być tu należycie rozumiane i interpretowane w duchu dotychczasowej refleksji teologicznej i wiary Kościoła. „Bóg przemawia bezpośrednio do katechizowanych, gdy ci otwartym sercem zatapiają się w Jego słowie, wspólnotowo je rozważają i modlitewnie do Niego się ustosunkowują (Łk 2, 19). By nie uszczuplić wartości mowy Bożej do człowieka, istnieje potrzeba znajomości podstawowych praw i zasad biblijnych. Pismo Święte jest napisane pod natchnieniem Ducha Świętego, ale redagował je człowiek

żyjący w określonym czasie, środowisku, grupie społecznej i kulturze. Dlatego jest rzeczą konieczną uwzględnić stopień historyczności, gatunki literackie i rodzaje literackie poszczególnych ksiąg, a zarazem odniesienie się apelu Bożego do każdej epoki, środowiska osób i wspólnot”²⁵.

Biblia mówi o Bogu na sposób ludzki i w mowie ludzkiej. W ten sposób wyrażone słowo Boże jest wewnętrznie związane z doświadczeniem ludzkim, a świat doświadczenia człowieka jest również pośrednikiem zbawczej rzeczywistości. Działanie Boże i naświeblające je słowo są ze sobą nierozzerwalnie związane i skierowane ku zbawieniu człowieka. Trudno jest rozgraniczyć w Biblii warstwę ludzką od warstwy Bożej, gdyż Pismo Święte w całości pochodzi jednocześnie od Boga i od człowieka²⁶. Sobór Watykański II w Konstytucji o objawieniu Bożym wskazuje na ścisły Bosko-ludzki związek słowa Bożego, stwierdzając: „Bóg przemawiał do ludzi na sposób ludzki” (KO 12). Katecheta przeto chcąc wydobyć właściwą treść Pisma Świętego powinien w przekazie słowa Bożego ukazać tę podwójną strukturę biblijnego słowa oraz kontekstu społeczno-kulturowego, gospodarczo-politycznego, a przede wszystkim religijnego. Istotnym problemem będzie odczytanie tego, co Bóg chciał powiedzieć przez natchnionego autora (por. KO 12). W procesie formacji katechety trzeba odkryć literackie środki wyrazu stosowane przez hagiografa. Należy zwrócić uwagę na panujące w tym czasie „zwyczaje, naturalne sposoby myślenia, mówienia i opowiadania,

²⁵ M. Majewski, *Propozycja katechezy...*, s. 63.

²⁶ Por. N. Lohfink, *Jak rozumieć Pismo Święte*, w: *Biblia dzisiaj*, red. J. Kudasiwicz, Kraków 1969, s. 29; A. Jankowski, *Zasady interpretacji Pisma Świętego*, „Znak” 25 (1973), s. 969.

które zwykło się było stosować w owej epoce przy wzajemnym obcowaniu ludzi ze sobą” (KO 12). Stąd płynie konieczny wniosek dla katechety, aby przed rozpoczęciem głoszenia kerygmatu biblijnego zapoznał się on z podstawowymi regułami hermeneutyki biblijnej²⁷. Katecheta powinien poznać rodzaje literackie danych tekstów i wnikać w specyficzny sposób myślenia i pisania, w obrazowo-symboliczny sposób wyrazu danej „oprawy literackiej”. Powinien być wyczułony na wzniosłą i obrazową sztukę stylistyczną autorów starożytnego Wschodu. Jedynie wtedy dojdzie do zrozumienia prawdy biblijnej, kiedy rozpozna „otoczkę biblijnych tekstów”²⁸.

Biblia, jak już było powiedziane, w całości pochodzi od Boga i w całości od człowieka. Historyczne słowo Boże jest skierowanym do ludzi apelem wyrażonym w ludzkiej mowie i ludzkim sposobie myślenia, określania rzeczy i podawania prawd. Przy werbalnej analizie tekstu biblijnego słowo zastosowane w Biblii jest elementem literackim i jak każdy element dzieła literackiego podlega tym samym zasadom interpretacji. Ogromną troską Kościoła jest, aby katecheci korzystali z tekstów oryginalnych, bądź wiernych przekładów. Konstytucja o objawieniu Bożym wymienia według tej zasady kilka rodzajów literackich, które katecheta odnajduje w Biblii. Są to teksty historyczne, prorockie, poetyckie. Pozostałe określa słowami

„innego rodzaju literackiego”, pozostawiając egzegetom ich uściślenie (por. KO 12).

H. Langkammer stwierdza, że katecheta powinien mieć na uwadze tzw. metodę historii form literackich, czyli „Formgeschichtliche Methode”. Posługując się tą metodą, można określić rodzaj literacki danego tekstu oraz okoliczności jego powstania i sposoby przekazu²⁹. Poznanie przez katechetę rodzaju literackiego tekstu ułatwia zrozumienie jego treści. W interpretacji bowiem inaczej podchodzimy do tekstu historycznego, w inny sposób do tekstów poetyckich, a zupełnie inaczej traktujemy sagę, opowiadanie czy przypowieść³⁰. Tekst biblijny należy często osadzić w kontekście gramatycznym, logicznym i psychologicznym bliższym i dalszym. Trudno jest bowiem katechecie zinterpretować zdanie wyrwane z kontekstu bez bliższego naświetlenia całej perykopy wydarzenia czy też całej księgi³¹. Autorzy biblijni wykorzystywali bogactwo form przekazywania myśli ludzkiej. Dlatego też Biblia jest arcydziełem literatury i zawiera różnorodne gatunki literackie. Im bardziej zaangażuje się katecheta w ich poznanie, tym pełniej i wieloaspektowo żywe słowo Pisma Świętego znajdzie swoje miejsce w katechezie. Według H. Langkammera, formacja biblijna katechety nie może obojętnie przechodzić obok kolejnych etapów redakcyjnych, tzw. metody dziejów redakcji „Redaktions-geschichtliche Methode”³².

²⁷ Por. J. Charytański, jw., s. 105.

²⁸ A. Läpple, *Od Księgi Rodzaju do Ewangelii*, Kraków 1983, s. 31-34.

²⁹ Por. H. Langkammer, *Stosowanie Formgeschichte i Redaktionsgeschichte w interpretacji Pisma Nowego Testamentu*, AK 61 (1969) nr 362, s. 408-417.

³⁰ Por. J. Frankowski, *Trudności historyczne Pisma Świętego a rodzaje literackie*, „Znak” 21 (1969), s. 1350.

³¹ Por. G. Kusz, *Wykorzystanie zasad współczesnej hermeneutyki biblijnej w katechezie*, AK 71 (1979), s. 295.

Tekst biblijny od chwili utrwalenia w Tradycji do ostatecznego zredagowania przechodził różne fazy. Metoda ta pozwala prześledzić drogę tekstu w różnych jego reinterpretacjach we wspólnocie aż do ostatniej redakcji, a tym samym pełniej określić teologiczne założenia autora biblijnego.

B. Teologiczne zasady interpretacji

Biblia jest przede wszystkim słowem Bożym, toteż przy jej interpretacji katecheta, obok reguł literackich, powinien zastosować reguły teologiczne. Pismo Święte nie powinno być traktowane w procesie formacji biblijnej katechety jedynie jako instrumentalne narzędzie zaspokojenia wiedzy i zadania dla egzegezy. Jan Paweł II w adhortacji „Catechesi Tradendae” ostrzega przed zbytnim egzegetyzmem i biblicyzmem, które w latach sześćdziesiątych opanowały katechezę. Katecheta nie powinien również podchodzić do Biblii wyłącznie jak do dzieła naukowo-przyrodniczego czy historycznego. Biblia jest bowiem księgą religii, wiary i w pierwszym rzędzie dotyczy stosunku człowieka do Boga i ukazuje powszechną wolę zbawczą Boga³².

Konstytucja dogmatyczna o objawieniu Bożym wskazuje na następującą regułę: „Ponieważ Pismo Święte powinno być czytane i interpretowane w tym samym Duchu, w jakim zostało napisane, należy celem wydobywania właściwego sensu świętych tekstów nie mniej uważnie także uwzględniać treść i jedność całej Biblii, mając na oku żywą Tradycję całego Kościoła oraz analogię wiary” (KO 12). Sobór Watykański II podkreśla, iż przy interpretacji Biblii katecheta powinien

uwzględniać żywą Tradycję Kościoła, a szczególnie interpretację Ojców Kościoła oraz analogię wiary, która ułatwia zrozumienie zawiłych wątków i konkretnej nauki prawd objawionych, nauczanych przez Kościół. Przy wyjaśnianiu Pisma należy uwzględnić jedność całej Biblii, której treść koncentruje się na Zbawieniu obiecany i przygotowany w Starym Testamencie, a zrealizowany przez Chrystusa w Nowym Testamencie (por. KO 16). „Księgi biblijne w sposób pewny, wiernie i bez błędu uczą prawdy, jaka z woli Bożej miała być przez Pismo Święte utrwalona dla naszego zbawienia” (KO 11).

Zadaniem katechety jest wyjaśnienie prawdy dotyczącej zbawienia oraz interpretowanie poszczególnych fragmentów w kontekście całej historii zbawienia. Celem kształcenia biblijno-teologicznego jest podanie katechetom wiedzy organicznej i systematycznej na temat orędzia chrześcijańskiego i obowiązujących zasad interpretacji, ale w kontekście wiary całego Ludu Bożego i tradycji Kościoła. Dlatego Sobór zachęca – „modlitwa towarzyszyć powinna czytaniu Pisma Świętego, by było ono rozmową między Bogiem a człowiekiem” (KO 25). Interpretacja Pisma Świętego powinna dokonywać się pod baczną opieką Kościoła: „żadne słowo Pisma nie podlega prywatnemu wyjaśnianiu” (2P 1,20). Wysiłek całego Kościoła zmierza do pełniejszego zrozumienia Pisma Świętego, „aby dzieci swoje bezustannie karmić słowami Bożymi” (KO 23). Kościół jest zarazem stróżem i tłumaczem Pisma Świętego, czerpiąc z niego, stale naucza rozważając i coraz bardziej zgłębiając zawartą w nim naukę.

³² Tamże. Por. H. Langkammer, jw. s. 416.

³³ Por. Kudasiewicz..., s. 47-50.

Dochowując wierności tradycji, posługa słowa znajduje w Piśmie Świętym pokarm i regułę, bowiem przez święte księgi Ojciec, który jest w niebie, z miłością wychodzi naprzeciw swoim dzieciom i nawiązuje z nimi rozmowę (por. DCG 14).

Pismo Święte jest mową Bożą skierowaną do człowieka żyjącego w określonej wspólnotcie wiary. Dlatego wymaga od katechety wierności przekazu, ale jednocześnie wymaga uwzględnienia potrzeb dzisiejszej wspólnoty, do której jest kierowane. Kościół jest tą wspólnotą, w której żyje Zmartwychwstały Pan i działa Duch Święty, pod którego kierownictwem właściwie i coraz pełniej rozumiemy i interpretujemy Pismo Święte³⁴. Katecheza i posługa katechety dokonuje się we wspólnotcie życia i działalności Kościoła modlącego się w dzisiejszych warunkach (por. KO 8). Formacja katechetów nie kończy się na poprawnym egzegezyce i pod względem literackim odczytaniu tekstu biblijnego i wydobywaniu kerygmatu, ale musi on ten kerygmat zaktualizować, mając na uwadze przekazywanie prawdy zbawczej w kontekście aktualnej rzeczywistości³⁵. G. Kusz zauważa, że „katecheza nie może się zatrzymać na nieistotnych szczegółach historycznych znajdujących się w perykopach, lecz musi mieć na uwadze przekazywanie prawdy zbawczej w kontekście aktualnej rzeczywistości”³⁶. Autor

podkreśla, iż ważna jest znajomość i odkrywanie prawdy zbawczej, ale równie ważne jest jej odniesienie do aktualnego życia katechizowanych, by katecheza biblijna doprowadziła w rezultacie do spotkania się Bożego Słowa z egzystencją człowieka. „Skuteczność katechezy – jak podaje G. Kusz – zależy od tego, czy potrafi ona uchwycić napięcie rodzące się między Biblią a rzeczywistością życia. Znajomość zasad, którymi posługuje się hermeneutyka biblijna, ułatwia właściwe odczytanie prawdy Objawienia, zaś znajomość życia ułatwia konfrontację między Objawieniem a doświadczeniem ludzkim (...). Katecheza indukcyjna podjęła próbę zbliżenia Biblii do współczesności. Wychodząc od problemów życia, nie tylko stara się uchwycić prawdę zawartą w tekstach biblijnych, ale chce ją przekazać w taki sposób, aby ułatwić jej zakorzenienie we współczesnej rzeczywistości”³⁷.

W katechezie dokonuje się konfrontacja ludzkiej egzystencji w świetle Słowa Bożego, które rzuca światło na ludzkie problemy. Rola katechety sprowadza się do kierowania procesem przybliżania Słowa Bożego do ludzkiego życia oraz interpretacji „aktualizującej i angażującej”. Proces ten prowadzi do oświecenia, osądzenia i ukierunkowania egzystencji człowieka według planu Bożego³⁸. Można zatem powiedzieć, że Pismo Święte przekazuje niezmiennie słowo

³⁴ Por. W. Hanc, *Hermeneutyka biblijno-teologiczna jako ekumeniczne zadanie*, ZN KUL 20:1977 nr 2, s. 14; także: G. Stachel, *Die neue Hermeneutik. Ein überblick*, München 1968.

³⁵ Por. J. Kudasiewicz, *Wymiar biblijny*, w: *Podstawowe wymiary katechezy*, red. M. Majewski. Kraków 1991, s. 7-31; por. G. Kusz, *Biblia w katechezie wczoraj i dziś*, w: *Biblia w nauczaniu chrześcijańskim*, red. J. Kudasiewicz, Lublin 1991, s. 97 nn.

³⁶ Zob. Kusz, *Biblia w katechezie...*, s. 108.

³⁷ G. Kusz, *Kierunki katechezy biblijnej*, AK 71:1978 z. 417, s. 93.

³⁸ Por. J. Charytański, *Rola i miejsce Pisma Świętego w katechezie po Sob. Wat. II*, w: *Chrystus żywa i uczy*, red. L. Kuc, Warszawa 1971, s. 97-120.

samego Boga, tzn. uczestniczy w historycznej jedności i niepowtarzalności Objawienia. Stanowi też dla Kościoła najwyższą i fundamentalną regułę wiary³⁹. Katecheta przez posługę słowa, sięgając do Biblii, sięga do źródeł wiary. W niej odczytuje znaczenie współczesnej egzystencji ludzkiej, gdyż „Ojciec, który jest w niebie przychodzi z wielką miłością do swoich dzieci i rozmawia z nimi”

(KO 21). Poznanie przez katechetę reguł teologicznych i literackich interpretacji Pisma Świętego strzeże go przed relatywizmem i subiektywizmem⁴⁰. Jednocześnie pozwala na pełne przybliżenie słuchaczom słowa Bożego zawartego w Piśmie Świętym. Katecheta musi znać dobrze Biblię, zasady jej interpretacji oraz człowieka (katechizowanego), a także jego problemy⁴¹.

Ks. prof. UKSW dr hab. Stanisław Łabendowicz – Instytut Teologiczny Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Radomiu.

³⁹ Por. J. Kudasiewicz, *Biblia w teologii i duszpasterstwie...*, s. 19.

⁴⁰ Por. G. Kusz, *Wykorzystanie zasad współczesnej hermeneutyki...*, s. 292-300.

⁴¹ Por. J. Kudasiewicz, *Wymiar biblijny...*, s. 31.